

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՄԱԿՈՒԾ ԳՕՐԿԵՑ

Չ Ա. Ր Ա. Ճ.Ճ Ի

Թարգմ. ԱՐՇԱԿ ԱՓԱՅԵԱՆ

891.71

Գ - 83

1 MAR 2012

ՄԱԿԱԾԻՄ ԳՕՐԿԻՑ

27 AUG 2006

25 NOV 2010

ՉԻՐԱԿՏԻ

Չ Ա Ր Ա Ճ Ճ Ի

Թարգմ. ԱՐՇԱԿ ԱԹԱՅԵԱՆ

Ա.-ՊԵՏԵՐՐՈՒՐԳ

«ՊՈՒՇԿԻՆԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ»

1904

2 MAR 2013

10768

7-83

0005 00A T S

0005 00A T S

Дозвол. Ценз. С.-Петербургъ, 18 Ноября 1903 г.

„Пушкинская-Скоропечатня“, Лештуковъ, 4.

2371-89

Չ Ա Ր Ա Ճ Ճ Ի

«Ն-ի Լրագրի» խմբագրատան մեծ լուսաւոր սենեակով շղայնօրէն վազվզում էր յուզւած, զայրացած խմբագիրը և ձեռներում ձմրթելով հրատարակութեան նոր լոյս տեսած համարը՝ կտրուկ-կտրուկ գոռոմ ու հայհոյում էր։ Դա մի փոքրիկ անձնաւորութիւն էր՝ սուր ու նիհար գէնքով, զարդարուած միրուքով ու ոսկի ակնոյներով։ Մոխրագոյն անդրալարաիք հագած բարակ օտիկներով բարձր թրխթրխկացներով՝ նա պատոււմ էր հապտուոււմ երկար սեղանի մօտ, որ վրւած էր սենեակի մէջտեղը և վրան թափթփած ձխտուած թղթեր, սրբազրական սիւնեակներ և ձեռագրերի կտորներ։ Սեղանի մօտ, մի ձեռով նրա վրայ կթռնած, իսկ միւսով ձակատը սրբելով, կանգնած էր հրատարակիչը—երկար լիք-լիք միջին տա-

րիքով մի շիկահեր մարդ, ձերմակ զւարթ գէմ-
քին արհամարհական նուրբ ժպիտ՝ հետեւում
էր խմբագրին ուրախ, պայծառ աչքերով: Մետ-
րանպաժը (աւագ զրաշարը), դեղնած գէմքով
և ներս ընկած կրծքով մի կուլիտ մարդ, կեղ-
տոտ և հասակին ոչ համաչափ երկար կինա-
մոնազոյն սերթուկով, երկչոտութեամբ կպել
էր պատին: Նա յոնքերը վեր էր բարձրաց-
նում և աչքերը չուրձ առաստաղին, կարծես
թէ մի բան էր յիշում կամ խորհում, և մի
բուպէ յետոյ հիասթափ վեր էր քաշում քիթը
և ախուր զլուխը կախում կրծքին: Դրան մէջ
ցլած էր խմբագրական ցրիչի գէմքը, շարու-
նակ նրան հրելով մանուկ ու նորից անյայտա-
նում էին ինչոր մարդիկ մտազբազ և դժգոհ
գէմքերով:

Խմբագրի ձայնը—չար, զրգուած և հրն-
չուն, երբեմն բարձրանում էր մինչև ծկլթոց
և հրատարակին ստիպում էր գէմքը կնձոռ-
տել, իսկ մետրանպաժին՝ վախեցած վեր թռչել:

—Ձէ, այս այնպիսի ստորաքարշութիւն է:
Ես քրէական դաս կը բանամ այդ գարշե-
լու գէմ... Սրբագրիչը եկէ՛լ է: Գրողը տանի,—
ես հարցնում եմ—եկէ՛լ է սրբագրիչը: Հաւա-
քել բոլոր զրաշարներին այստեղ: Ասացի՞ք: Ձէ,
զուք մէկ երեւակայեցէ՛ք, թէ ի՞նչ կը լինի այժմ.

բոլոր լրագրերը մատի վրայ կ'առնեն մեղ...
Խայտառ-ուակութիւն: Ողջ Ռուսաստանը լը
մէկ... Ես չեմ՝ ներիլ այդ գարշելուն:

Եւ լրագիրը բռնած ձեռքը բարձրացնելով
գէպի զլուխը՝ խմբագիրը տեղնուտեղը կ'ծկը-
ւեց, կարծես ցանկանալով լրագիրը փաթաթել
զլուխը և այդպիսով պաշտպանել նրան սպաս-
ւող խայտառակութիւնից:

—Դուք նախ և առաջ դաէք նրան...—
սառը կերպով ժպտալով խորհուրդ տւաւ հրա-
տարակիչը:

—Կը զը-դանե՛մ: Կը զը-դանե՛մ,—աչ-
քերը շողողացրեց խմբագիրը՝ նորից սկսելով
վաղել, և կրծքին սեղմելով լրագիրը՝ սկսեց
անխնայ զզզել այն:—Կը դանեմ և նրա ճաշը
կեփեմ... Այս սրբագրի՞չն ինչ եղաւ: Հա՛... ահա՛...
Դէ, խնդրեմ շնորհ բերէք, յարգելի պարոններ:
Հըմ... արձձէ՛ զօրաբաժինների հեղ հրամանա-
տարներ... Հա՛-Հա՛: Անցէք խնդրեմ... այ այդպէս:

Մէկը միւսի յետեից դահլիճն էին մըտ-
նում զրաշարները: Նրանք արդէն դիտէին, թէ
ինչ կայ, և նրանցից իւրաքանչիւրը պատրաստ-
ւում էր ստանձնելու մեղադրուողի դերը, ուս-
տի նրանք բոլորն էլ իրանց կեղտոտ, արձ-
ձային փոշով թաթախուած գէմքերին արտա-
յայտում էին կատարեալ անշարժութիւն և մի

տեսակ փայտի անդորրութիւն: Նրանք խտու-
թեամբ խմբւեցին դահլձի մի անկիւնում: Խրմ-
բագիրը կանգ առաւ նրանց առաջ՝ լրագիրը
բռնած ձեռք մէջքին դնելով: Նա նրանցից հա-
սակով փոքր էր, ուստի ստիպւած եղաւ զուխը
վեր բարձրացնել, որպէսզի նայէ նրանց երես-
ներին: Նա այդ շարժումն արաւ չափազանց
արագ, և ակնոցները յանկարծ թռան ճակա-
տին. կարծելով՝ թէ նրանք ընկնում են, նա
օդի մէջ ձեռքը շարժեց նրանց բռնելու, բայց
այդ ժամանակ նրանք նորից ընկան քթար-
ձատին:

— Գրո՞ղը ձեզ... — կրճտացրեց նա ատամ-
ները:

Գրաշարների աղտոտ դէմքերին ուրախ
ժպիտներ փայլեցին: Մէկը խուլ ծիծաղեց:

— Ես ձեզ այստեղ եմ կանչել ո՞չ նրա հա-
մար, որ դուք ինձ ձեր ատամները ցոյց տաք,
զայրացած դռաց խմբագիրը գունատւելով:
— Կարծեմ բաւականաչափ խայտառակել էք
թերթը... Եթէ ձեր մէջ կայ մի ազնիւ մարդ,
որը հասկանում է, թէ ինչ է լրագիր, մամուլ...
նա կասէ, թէ ով է սարքել այդ... Առաջնոր-
դող յօդաւճուած... — Խմբագիրն սկսեց ջղայ-
նորէն շուռուճուռ տալ լրագիրը:

— Ախր ի՞նչ է եղել է՞, — եկաւ մի ձայն,

որի մէջ ոչինչ չէր լսուում, բացի պարզ հետա-
քրքրութիւնից:

— Ա՛: Դուք չե՞ դիտէ՞ք: դէ, ուրեմն հա-
մեցէք... ահա...

«Մեր գործարանային օրէնսդրութիւնը
մամուլին միշտ ծառայել է իբրև առարկայ տաք
վիճաբանութեան... այսինքն անմիա յիմարու-
թեան և անհեթեթութեան ասման...» Ահա՛,
դուք գո՞հ էք: Ձի՞ բարեհաճիլ նա, ով աւելաց-
րել է այս «ասման»... — և զլխաւորը — ասման.
ինչպէ՞ս դրագէտ է սրամիտ. — է, ձեզնից ո՞վ է
այս «անմիա յիմարութեան և անհեթեթու-
թեան» հեղինակը...

— Յօդաւճն ումն է որ: Ձե՞րն է: է՛, ու-
րեմն դուք էլ այն բոլորի հեղինակն էք, ինչ
որ նրանում զուրս է տւած, — հնչեց նոյն
հանդարտ ձայնը, որ առաջ էլ էր հարցրել
խմբագրին:

Սյդ յանդգնութիւն էր, և բոլորն ակա-
մայ ենթադրեցին, որ այդ դէպքի հերոսը դա-
նւած է: Դահլիճում մի շարժում ընկաւ. հրա-
տարակիչը մօտ եկաւ խմբին, խմբագիրը ոտ-
ների ծայրերի վրայ բարձրացաւ՝ կամենալով
գրաշարների գլխների վրայով նայել խօսողի դէմ-
քին: Գրաշարները մի կողմ քաշւեցին: Խմբագ-
րի առաջ կանգնած էր մի թիկնաւէտ մարդ,

կապոյտ բլուզով, չեղտ դէմքով և ձախ քունքի վրայ դէպի վեր հիւսող ծաղի ոլորներով: Նա կանգնած էր՝ ձեռները խրած անդրվարտիքի զրպանները, և խմբագրի վրայ անտարբերութեամբ յառած գորշ չար աչքերը՝ թեթև ժպտում էր զանդուր շէկ միռուքի միջից: Բոլորը նրան էին նայում.— հրատարակիչը խստութեամբ կիտած յոնքերը, խմբագիրը զարմանքով և բարկութեամբ, մետրանպաժը— ծիծաղը բռնած ժպտալով: Դրաշարների դէմքերն արտայայտում էին և՛ ոչ աշող թագցրած բաւականութիւն, և՛ վախ, և՛ հետաքրքրութիւն...

—Սյդ... հէնց դձևք էք,—հարցրեց վերջապէս խմբագիրը՝ մասնանիշ անելով չեղտ զրաշարին, և բաղմխորհուրդ կերպով սեղմեց շրթունքները:

—Ես եմ...—պատասխանեց նա՝ բմծիծաղելով շատ պարզօրէն և վիրաւորիչ կերպով:

—Մ. ան... շատ դեղեցիկ: Ուրեմն այդ դձևք էք: Դէ ինչի՞ համար էք դուք աւելցրել, թո՛յլ տէք իմանալ...

—Բայց միթէ՞ ես ասացի, որ ես եմ աւելացրել,— և զրաշարը նայեց իր ընկերներին:

—Դա նա է, ճշմարիտ, Մի արիյ Պաւլօ—վիչ—գարձաւ մետրանպաժը խմբագրին:

—Է՛, որ ես եմ, ուրեմն ես եմ,—մի պարզամտութեամբ համաձայնեց զրաշարը և ձեռքը թափ տալով՝ նորից ժպտաց:

Կրկին լռեցին բոլորը: Ոչ ոք չէր սպասում այդպիսի շուտափոյթ և խաղաղ խոստովանութիւն, և այդ բոլորի վրայ ազդեց իբրև անսպասելի բան: Մինչև անգամ խմբագրի զայրոյթը տեղի աւաւ մի բոպէ զարմանքի: Չեչոտի շուրջը գտնուող տարածութիւնը լայնացաւ, մետրանպաժն արագ հեռացաւ սեղանի մօտ, զրաշարները մի կողմ քաշեցին...

—Դու այդ դիտմամբ ես արել, որոշ նպատակով, այնպէս չէ՞, հարցրեց հրատարակիչը ժպտալով և չեչոտին գննելով իր կլոր աչքերով:

—Հաճեցէք պատասխանել,—գոռաց խմբագիրը՝ ճխլուած թերթը թափ տալով:

—Մի գոռաք... չեմ վախենում: Շատերն են վրաս դռուցել, բայց անօգնու.— և զրաշարի աչքերում շողաց արիւ, անամօթ կրակ:—Իսկ է...—շարունակեց նա՝ մի ոտից միւս ոտի վրայ ծանրանալով և դառնալով արդէն հրատարակչին.— էդ ես եմ դիտմամբ խօսք աւելցրել...

—Լսում էք,—դարձաւ խմբագիրը ներկայ եղողներին:

— Իսկապէս դու այդ ի՞նչ բանի վրայ ես, սատանի՛ ճուտ! — կատարեց յանկարծ հրատարակիչը: — Իու հասկանում ես արդեօք, թէ ինձ որքան փնաս պատճառեցիր:

— Ձեզ հօ ոչինչ... դեռ՝ կարծեմ՝ հատով վաճառումն աւելցրել եմ: Բայց այ պարոն խմբադրին — իսկապէս... շատ էլ հաճելի չէ էսպիսի մի խաղ:

Խմբադիրը կարծես քարացել էր բարկութիւնից, նա կանգնել էր այդ անվրդով և չար մարդու առաջ և լուռ շողացնում էր աչքերը՝ իրան յուզող դպացմունքներն արտայայտելու խօսքեր չգտնելով:

— Բայց, եղբայր, չէ՞ որ այս բանի համար բանդ բուրդ կշառնայ!... — չարախնդութեամբ ծոր տւաւ հրատարակիչը և յանկարծ մեղմանալով՝ ծնկներին խփեց:

Իսկապէս նա գոհ էր և՛ այդ դիպուածից, և՛ բանւորի յանդուգն պատասխանից. խմբադիրը նրան նայում էր մի տեսակ մեծամտօրէն՝ չաշխատելով թաղցնել իր մտաւոր առաւելութեան մասին ունեցած գիտակցութիւնը, և ահա այժմ նա, այդ ինքնասէր և ինքնավստահ մարդը հողի հետ է նաւասարւած ... և ում շնորհիւ:

— Քո այդ յանդիմութեան համար մենք

քեզ փոխարէնը կհատուցանենք, հոգեակս, — աւելցրեց նա:

Գիտեմ, որ չէք ներկի՛ իհարկէ, համաձայնեց զրաշարը:

Սյս աօնը և այս խօսքերը նորից ազդեցութիւն գործեցին: Գրաշարներն իրար երեսի նայեցին, մետրանպաժը յօնքերը բարձրացրեց և մի տեսակ կուչ եկաւ, խմբադիրը յետ քաշւեց սեղանի մօտ և ձեռները նրան յենելով, աւելի շփոթւած և վիրաւորւած, քան դայրացած, աչքերը յառած՝ նայում էր իր թշնամուն:

Անունդ ի՞նչ է հարցրեց հրատարակիչը՝ զրպանից հանելով յուշատետրը:

— Նիկոլիա Գլոզգելի, Վասիլիյ Իվանովիչ, — արագ յայտարարեց մետրանպաժը:

— Ս. յ դու, Մ ասնիչ Յուդայի լակէյ, լուրի, քանի որ քեզ չեն հարցնում, — խստութեամբ նայելով մետրանպաժին՝ ասաց զրաշարը: — Ես ինքս լեզու ունիմ, ես ինքս ինձ տեղ կպտասխանեմ... Իմ անունն է Նիկոլայ Սեմեճուովիչ Գլոզգելի: Բնակւում եմ...

— Կր դտնե՛նք, — խոստացաւ խմբադիրը: — Իսկ հիմա չհաննամը կորիր: Բոլորդ գնացէք...

Բարձրաձայն թխկթխկացնելով՝ զրաշարները լուռ դուրս եկան: Գլոզգելը բոլորից վերջն էր գնում:

— Կայց... սպասիր... ասաց խմբագիրը հան-
դարտ, բայց որոշ և ձեռք մեկնեց Գլխողեղի
յեանեից:

Գլխողեղը շուռ եկաւ դէպի նա, ծոյլ շար-
ժուճով յենեց զբան կրնկին և միրուքը ոլո-
րելով՝ իր յանդուզն աչքերը յառեց խմբագրի
դէմքին:

— Տես ինչ եմ ասում քեզ— սկսեց խրմ-
բագիրը: Նա ուղում էր անվրդով լինել, բայց
չէր աչողում. նրա ձայնը բաց էր բնկնում, ազ-
մուկի էր փոխուում:— Դու խոստովանեցիր...
որ այդ խայտառակութիւնն անելիս... ի նկա-
տի ես ունեցել ինձ: Այո՞: Նշանակում է, այս
ի՞նչ բան է,— վրէժդ ես հանում ինձանից: Հարց-
նում եմ քեզ— ինչի՞ համար: Դու հասկանո՞ւմ
ես այդ: Կարո՞ղ ես ինձ պատասխանել:

Գլխողեղը թօթուեց ուսերը, շրթունք-
ները ծռեց և զլուխը կախելով՝ մի բողբոջափ
լուռ մնաց: Հրատարակիչն անհամբերութեամբ
թիկթիկացնում էր ոտը, մետրանպագը վիզը
երկարացրել էր, իսկ խմբագիրը կրճտուում էր
բեղերը և ջղայնօրէն կոտրատում մատները: Բո-
լորն սպասում էին:

— Ես, որ ուղում էք կասեմ... Միայն՝ ինչ-
պէս ես մի անկիրթ մարդ, զուցէ որ անհաս-
կանալի լինի... Դէ՛հ, էն ժամանակ ներողութիւն

կանէք!... Այ թէ բանն ինչպէս է: Դուք զրուճ
էք զանազան յողածներ, բոլորին խորհուրդ
էք տալիս մարդասիրութիւն և այլ այսպիսի
բաներ... Ձեմ կարողանում ես ձեզ էս բոլորը
մանրամասնօրէն ասել— լաւ գիր չգիտեմ... Դուք՝
ասենք՝ ինքներդ գիտէք, թէ ինչի մասին էք
ամեն օր զրոտում... է՛, դէ ես էլ կարդում եմ
էդ ձեր յողածները: Դուք մեզ բանւորներիս
մասին էք ասում— խօսում... Ես էլ բոլորը կար-
դում եմ... Ու զղում եմ ես կարդալուց, որով-
հետե էդ բոլորը դատարկ բաներ են միայն:
Անսովորութեան խօսքեր են միայն, Միտրիյ
Պաւլովիչ... որովհետե զուք զրուճ էք— մի
զուփիր, բայց ձեր տպարանո՞ւմ ինչեր են լի-
նում: Կիրեակո՞վն անցեալ շաբաթ բանեց երեք
օր ու կէս, աշխատեց տասն երկու աքաւի և
հիւանդացաւ: Կինը գալիս է զբասենեակը փո-
ղի համար, բայց կառավարիչն ասում է նրան,
որ ո՛չ թէ նրան պէտք է փող տալ, այլ նրա-
նից պէտք է մի բուբլի քսան ստանալ— տու-
զանք: Էս էլ քեզ մի՛ դուփիր: Դուք ինչո՞ւ էս
կարգերի մասին չէք զրուճ: Եւ ինչպէս կառա-
վարիչը հաշուճ է ու աշխերաներին քօթկում
ամեն մի դատարկ բանի համար... Դուք սա
չէք կարող զրել, որովհետե հէնց զուք ինք-
ներդ էլ էս «քաղաքականութիւնն» էք բանեց-

նուժ... Գրուժ էք, որ ծարդիկ վատ են ապ-
րուժ աշխարհքուժ, և նրա համար էլ, ես ձեզ
կասեմ, դուք էս բոլորը դրուժ, որովհետև ու-
րիշ ոչինչ անել չէք կարող: Պրծաւ զնաց... Ուս-
տի և դուք ձեր քթի տակ ոչ մի դազանու-
թիւն չէք տեսնուժ, բայց թիւրքական դազա-
նութիւնները շատ լաւ պատմուժ էք: Միթէ՞
էդ դատարկ բաներ չեն—ձեր էդ յողածները:
Ես վաղուց էի ուզուժ՝ ձեր ամօթի համար՝
ձեր յողածների մէջ մտցնել ճշմարիտ խօսքեր:
Էդ դեռ քիչ է:

Գլօզդեմիւ իրան հերոս էր զգուժ: Նա
հպարտ դուրս ցցեց կուրծքը, գլուխը բարձր
բռնեց և իր յաղթութեան հրձուանքը չթազց-
նելով՝ անթարթ նայուժ էր խմբագրին: Իսկ
խմբագիրն ամուր սեղմել էր սեղանին՝ ձեռ-
ներով պինդ բռնած այն, ետ թեքւել և մերթ
զունատուժ էր, մերթ կարծրուժ և միշտ ժրպ-
տուժ էր արհամարհանքով ու շիտթութեամբ,
չար և հիւանդոտ: Նրա լայն բացւած աչքերը
յաճախ թարթուժ էին:

—Սօցիալիստ է, — վախով ու հետաքը-
քութեամբ հարցրեց հրատարակիչը՝ կիսա-
ձայն դիմելով խմբագրին:

Նա հիւանդոտ ժպտաց, բայց ոչինչ չպա-
տասխանեց և գլուխը թեքեց:

Մետրանպաժը զնաց լուսամուտի մօտ, ուր
դրւած էր ահազին ֆիլոզֆիսոֆներ մէջը մի փայ-
տի աման, որ սենեակի յատակին տարածել էր
սաւերը, ամանի յետեր կանգնեց և այնտեղից
նայուժ էր բոլորի վրայ փոքրիկ, սև ու շար-
ժուն՝ ինչպէս մկան՝ աչքերով: Նրանցուժ մի
տեսակ անհամբեր ակնկալութիւն կար, և եր-
բեմն վառուժ էր ուրախ կրակ: Հրատարակիչը
նայուժ էր խմբագրին: Վերջինս զգաց այդ,
գլուխը բարձրացրեց և մի անհանգիստ փայլ
աչքերուժ, շղային դող դէմքին՝ գոռաց հեռա-
ցող Գլօզդեմիւ յետեկց:

—Սպասեցէք... կայէք: Գուք ինձ վերա-
ւորել էք: Բայց դուք իրաւունք չունէք... ես
կարծուժ եմ, որ այդ զգուժ էք: Ես շնորհա-
կալ եմ ձեզանից ձեր... պարզ խօսելուն համար,
բայց կրկնուժ եմ...

Նա ուզուժ էր հեղնանքով խօսել, բայց
հեղնանքի տեղ նրա խօսքերուժ հնչուժ էր ինչ
որ անզոյն և կեղծ մի բան, և նա դադար ա-
ռաւ՝ ցանկանալով պատրաստել դիմադրու-
թեան, որ արժան էր և՛ իրան, և՛ այդ
դատարարին, որի՛ իրան—խմբագրին դատե-
լու իրաւունքի մասին նա դեռ երբէք չէր
մտածել:

—Հասկանալի է, — գլուխն օրօրեց Գլօզ-

դեմքը:—Միայն նա է արդար, ով կարող է շատ բան ասել:

Եւ կանգնելով դրան մէջ՝ նա շուրջը նայեց զէմքի մի այնպիսի արտայայտութեամբ, որը պարզ ցոյց էր տալիս նրա անհամբերութիւնը հեռանալու այդտեղից:

—Ո՛չ կայէք, — ձայնը բարձրացնելով և ձեռք վեր ուղղելով յայտարարեց խմբագիրը:— Գուք ինձ վրայ մեղադրանք էք բարդում, բայց դրանից առաջ ինքնակամ պատժել էք ինձ՝ իբր թէ ձեք առաջ ունեցած մեղքիս համար... Ես իրաւունք ունեմ պաշտպանւելու և ես ձեզ խնդրում եմ լսել...

—Սխր դուք ինձ հետ ի՞նչ գործ ունեք: Գուք հրատարակչի դէմ պաշտպանւեցէք, եթէ հարկաւոր է: Իսկ ինձ հետ ի՞նչ պէտք է խօսէք: Զեզ վիրաւորել եմ, ուրեմն հաշտարարի մօտ քաշ աւէք էլի: Թէ չէ— ի՞նչ պաշտպանւել: Մնաց բարով:— Նա կրնկի վրայ շուռ եկաւ և ձեռները մէջքին դնելով՝ դուրս դնաց դահլձից:

Նա հազած էր մեծ կրունկներով ծանր կօշիկներ, նրանցով բարձր թխկթխկացնում էր, և նրա քայլերը խուլ արձագանք էին տալիս խմբագրատան մեծ, սրահանման սենեակում:

—Է՛ս էլ քեզ պատմութիւն աշխարհա-

գրութեան հետ, — բացագանչեց հրատարակիչը, երբ Գլօզդեվն իր յետեից շրխկացեց դուռը:

—Վասիլկէ Իվանովիչ, ես բանից խաբար չեմ... — խօսեց մետրանպաժը՝ յանցապարտօրէն ձեռները ետ տանելով, և զգոյշ ծանր քայլերով մօտեցաւ հրատարակչին:— Ես կարգաւորում եմ շարւածքը և իսկի չեմ կարող իմանալ, թէ առաջ ինչ է խոթում օրապահը: Ես-ր՝ ողջ դիշերը ոտի վրայ... Էստեղ եմ զտնուում, իսկ տանը կինս հիւանդ է, երեխաներիս նայող չկայ... երեքն են... Ես՝ կարելի է ասել՝ արիւնս քածում եմ ամսական երեսուն բուբու համար... Իսկ Ֆէօդօր Պաւլովիչին, երբ նրանք վարձում էին Գլօզդեվին, ես ասել եմ. «Ֆէօդօր Պաւլովիչ, ասացի, ես Նիկօլին դեռ երեխայ ժամանակից եմ ծանաջում և պէտք է ձեզ ասեմ, որ Նիկօլիան անհանդիսա մարդ է և զող, առանց խղձի մարդ է: Նրան մինչև անգամ հաշտարարի մօտ դատել են, ասեմ մինչև իսկ բանա է նստել...»

— Ինչի՞ համար է նստել, — մտազբաղ հարցրեց խմբագիրը՝ առանց նայելու պատմողին:

— Սղաւնիների համար-ը... այսինքն՝ ոչ թէ աղանիւնների համար, այլ փականներ կոտրելու համար: Եթէ աղանատաների փականներ է կոտրել մի դիշեր-ը... և բոլոր հաւերին ա-

դատութիւն է տւել—բոլոր թռչուններին ցրել էր: Ի՞նչ մի ջուխտ զորչազոյն աղաւնիներն էլ հէնց էսպէս էլ կորան: Շատ հազազիւս թռչուններ էին:

—Գողացել է,—հետաքրքրութեամբ տեղեկացաւ հրատարակիչը:

—Ոչ, նա էդպիսի բաներ չի անում: Գողութեան համար էլ է դատի ենթարկուել, բայց արդարացրել են: Ճէնց էնպէս—չարածձի է... Բաց թողեց թռչուններին, էլ ոչինչ պէտք չի նրան, և ծիծաղում է մեզ—թռչուն սիրողներին վրայ... Նրան քանի անգամ են ծեծել: Մի անգամ ծեծից յետոյ մինչև իսկ հիւանդանոց բնկաւ., Բայց երբ էնտեղից դուրս եկաւ, ի՞նչ սանամօր վառարանը սատանաներ գցեց:

—Սատանաներ,—զարմացաւ հրատարակիչը:

—Ի՞նչ անմտութիւն,—ուսերը թօթւեց խմբագիրը՝ ճակատը կնձռելով և նորից շրթթունքները կծօտելով՝ մաքի տակ բնկաւ:

—Սա բոլորովին ձշմարիտ է, միայն էնպէս չասացի,—վիրաւորեց մետրանպաժը:—Նա, դիտէք, վառարանագործ է, էդ նիկոլիան: Նա ամեն բան զլուխ է բերում. վիճազրութիւնից բան հասկանում է, փորագրիչ է, ջրանցք շինող էլ է եղել... Եւ ան սանամէրս—նա սե-

փական տուն ունի, նա հողեորական ծագումից է—նրան վարձեց վառարանը վերաշինելու: Է, նա ամեն բան շինեց, ինչպէս հարկաւորն էր, միայն թէ էդ անպիտանը վառարանի պատի մէջ էր դրել սնդկով և ասեղներով լցրած մի շիշ... և էլի մի ինչ-որ բան էլ է դրում էնտեղ: Գրանից առաջանում է մի հնչիւն—էնպէս մի տեսակ, դիտէք, կարծէք անքոց կամ հառաջանք լինի, ու էդ ժամանակ ասում են—տունը սատանայ է մտել: Ճէնց որ վառարանը վառեցիր, մէկ էլ տեսար անդիկը տաքացաւ շրում և սկսեց դէս-դէն թափառել: Իսկ ասեղները չանգոտում են շիշը, կարծես մէկը ատամները կրճատացնելիս լինի: Բացի ասեղներից՝ էլի զանազան տեսակ երկաթի կտորտանքներ են դնում սնդկի մէջ, նրանք էլ են զանազան ձայներ հանում,—ասեղը ջոկ տեսակ, մեխը ջոկ տեսակ, և դուրս է դալիս մի տեսակ դիւական երաժշտութիւն... Սանամէրս մինչև անգամ ուզում էր տունը ծախել, բայց ոչ ոք չէ անում,—դւերի հետ ո՞վ կ'ապրի: Երեք մաղթանք է կատարել տւել ջրօրհնէքով—բան չի դառնում: Լաց ու կոծ է անում կիներ, հարսնացու աղջիկ ունի, մօտ հարիւր զլուխ հաւ ունի, երկու կով, լաւ անտեսութիւն... բայց այդ դէերն ամեն բան փչացնում

են: Էնքան դէս ընկաւ, դէն ընկաւ, որ մար-
դու խեղճը գալիս էր նրան նայելիս: Հէնց Նի-
կոլիան էլ նրան փրկեց՝ կարելի է ասել: Տճուր,
ասում է, յիսուն մանէթ—դուերին հալածեմ:
Նա առաջ մի քսանհնգանոց աւաւ, և յետոյ
—երբ Նիկոլիան հանեց շիշը, և նա հասկա-
ցաւ բանը—էլ մնացածը չը աւաւ: Շատ խե-
լօք կին է, ուզում էր դանդախել, բայց ետ-
կացրին... Վերջապէս այդ Նիկոլիան շատ օյին-
բազուկութիւններ դիտէ:

—Եւ միայն այդ զւարձալի «օյինբազու-
կութիւնների» պատճառով ես վաղանից պէտք
է տուժեմ: Ե՞ս, —չղայնորէն բացազանչեց խրմ-
բագիրը և տեղից ցատկելով՝ նորից սկսեց սե-
նեակովը վազվզել:—Օ՛, Աստուծ իմ: Որքան
անմիտ, կուպիտ, ստոր է այս բոլորը...

—Է՛-է՛, դուք էլ շաա էք դարդ անում,
—հանգստացնող եղանակով ասաց հրատարա-
կիչը: —Կուզողէք, կը բացատրէք, թէ այդ ինչ-
պէս է եղել... Մնալիտանը շատ խեղկատակն է,
գետի՛նը մտնի: Վառարանում դուեր է բնա-
կեցրել, հա՛ հա՛: Ձէ, Աստուծ վիպ: Յոյց տալը
մենք նրան ցոյց կտանք, բայց փուչը խելօք է և
դարթեցնում է դէպի ինքը ինչ-որ մի... գիտէք
—հրատարակիչը զլխից վեր մի չրթմա խփեց
մատներով և հայեացքը դցեց առաստաղին:

—Ձեզ այդ դճուր է գալիս, հա՛, —տուր
ճչաց խմբագիրը:

—Է՛, ի՞նչ կայ որ: Միթէ՞ ծիծաղելի չէ:
Ձեզ էլ զորս դու պատւիրեցիր մի լաւ ուտաց-
րեց: Խելօք զլուխ է անիծածը, —և հրատա-
րակիչը հատուցեց խմբագրին նրա դուռոյի տեղը:
—Ո՞ր յօդւածի հիման վրայ էք մտադիր դուք
նրան դատի կանչել:

Խմբագիրն արագուկութեամբ մօտեցաւ հրա-
տարակչին:

—Ես նրան դատի չեմ կանչել, այո՛: Ձեմ
կարողը՛, Վասիլիյ Իվանովիչ, որովհետև այդ
դուերի գործարանատէրն արդար է: Ձեր տպա-
րանում՝ սատանան գիտէ՛ թէ ինչեր են կա-
տարուում, դուք լսե՞լ էք: Իսկ մե՛նք... Իսկ ես
չտեսնող եմ ձեանում ձեր շնորհիւ: Նա հա-
զար անգամ արգար է:

—Եւ այն յաւելւածի՞ համար, որ մտց-
րել է ձեր յօդւածի մէջ, —կծու կերպով հարց-
րեց հրատարակիչը և հեղինակըով սեղմեց շը-
թունքները:

—Ի՞նչ կայ որ, հէնց դրա համար էլ, այո՛:
Հասկացէք, Վասիլիյ Իվանովիչ, ախր մենք ա-
զատամիտ թերթ ենք...

—Որը տպագրուում է երկու հազար օրի-
նակ, հաշւելով ձրիններն ու փոխանակողները,

չոր կերպով աւելացրեց հրատարակիչը:— Իսկ մեր մրցակիցն ինն հազար է ցրում:

— Է, յետո՞յ:

— Ուրիշ ոչինչ:

Խմբագիրը յուսահատութեամբ թափ տաւ ձեռքը և աչքերը մթադնած՝ նորից սկսեց դահլիճով յետ ու առաջ գնալ:

— Սքանչելի՛ դուրթիւն է, — փնթփնթաց նա՛ ուսերը թօթելով: — Ինչ որ ընդհանուր մի յարձակում է: Բոլոր շները մէկի վրայ են թափւել, իսկ այդ մէկի դունչը կապած է: Հա՛ հա: Սյդ թշառական բան-նւորն է: Օ՛, Աստուծ իմ:

— Աղբէր, թքեցէք զնա՛, մի՛ յուղւէք ա՛ն, — յանկարծ խորհուրդ տաւ Վասիլիյ Իվանովիչը՝ բարեհոգութեամբ քծծիծաղելով, կարծես յոգնելով յուղումներից և ընդդիմախօսութիւններից: — Եղածը եղած է, ձեր պատիւն է նորից կլերականիչէք: Սյդ աւելի ծիծաղելի է, քան զրամատիքական:

Նա հաշտութեամբ մեկնեց իր գիրգ ձեռք խմբագրին և ուղում էր դահլիճից դուրս գնալ զրասենեակը:

Յանկարծ զրասենեակը տանող դուռը բացեց և շեմքին յայանեց Գիօզդեվը: Նա դիտարկով էր և մի տեսակ սիրալիրութեամբ ժպտում էր:

— Ես եկայ ձեզ ասելու, պարոն խմբագիր, որ եթէ դուք ցանկանում էք ինձ դէմ դատ բանալ, ասացէք, որովհետեւ ես էստեղից զնալու եմ, իսկ էտապով էլ վերադառնալ չեմ ուղում:

— Դո՛ւրս կորիր, — ձղրթաց խմբագիրը՝ քիչ մնալով որ հեկեկայ և փախաւ սենեակի խորքը:

— Ուրեմն հաշիւներս վերջացած է, ասաց Գիօզդեվը, դիտարկն ուղղեց և հանդիստ շուռ գալով շեմքում՝ անյայտացաւ:

— Օ՛-օ, սրիկա. — արտասանեց Վասիլիյ Իվանովիչը հիացմունքով Գիօզդեվի ետևից և երանելիօրէն ժպտալով՝ սկսեց կամաց-կամաց հագնել վերարկուն:

*

Նկարագրած դէպքից երկու օր յետոյ Գիօզդեվը կապոյտ բլուզով, կաշէ դօսին կապած, փողքերը վար թողած անդրավարտիքով, փայլուն սրբւած կօշիկներով, սպիտակ ծուռ դրած կարտուզով, խուլխուլտ փայտը ձեռին, ծանրումեծօրէն զբօսնում էր «Սարում»:

Սարը ներկայացնում էր դէպի գետն իջնող մի գառիվայր: Վաղ ժամանակներում այդ գառիվայրում խիտ անտառ էր բուսած: Սյժմ

Համարեա՛ բոլորովին կարուած էր, և միայն տեղ-տեղ կորովի, Հասարմատ կաղնիններն ու կնձենինները, որոնք կայծակնահար էին եղել, ցցել էին դէպի երկինք իրանց Հին խոռոչաւոր բները՝ Հանգոյցաւոր ձղները լայն փռելով: Նրանց արմատներից ամած մատաղ բողբոջները, թփերը հարւել էին բներին, և ամեն տեղ կանաչկոտի մէջ զբոսնող ժողովուրդը կոխ էր տւել ոլորմուրը շաւիղները, որոնք ցած էին իջնում դէպի արևի շողերով լցւած գետը: Հորիզոնաձև հատելով «Սարը»՝ գնում էր լայն ձեմելիքը, փոստի բարձի թողի արած ճանապարհը—և այնտեղ էր գլխաւորապէս զբոսնում ժողովուրդը՝ անցուկարձ անելով մի կարգը միւսին հակառակ:

Գլօզգեովին միշտ դուր էր գալիս թափառել այդ ձեմելիքով ետ ու առաջ բազմութեան հետ և զգալ իրան էլ այնպէս, ինչպէս և՛ բոլորը, նոյնպէս ազատ ծծել սաղարթի բուրմունքով լցւած օդը, նոյնպէս ազատ և ծոյլ շարժել ու լինել մի մասը ինչ-որ մեծ բանի և իրան էլ բոլորին հաւասար զգալ:

Սյւլ օրը նա քիչ քեֆով էր, և նրա վճռական չեչոտ դէմքը նայում էր բարեհոգութեամբ ու բարեկամանալու հակուծով: Նրա ձախ քունքի վրայից դէպի վեր էին ոլորւում շէկ մազի փնջերը: Ականջին զեղեցիկ կերպով

շւաք անելով՝ նրանք կանգնում էին գլխարկի շրջանակի վրայ՝ զոչազ արհեստաւորի արի տեսք տալով Գլօզգեովին, որը գոհ է իրանով, պատրաստ է իսկոյն և եթ երգել, պարել ու կրուել և կարող է խմել, երբ ուզես: Կարծես բնութիւնը կամեցել է Նիկօլայ Գլօզգեովին այդ բնորոշ մազի փնջիկներով ներկայացնել ամենքին իբրև մի կրակոտ աղայի և իր գինն իմացողի: Հաւանութեամբ նայելով շուրջը դորշագոյն աչքերով՝ Գլօզգեովը խաղաղասիրաբար բռնում էր ժողովրդին, առանց տրանջալու տանում էր նրանց հրոյնները, կանանց շլէյֆները կոխելիս՝ քաղաքավարի ներողութիւն էր խնդրում, ամենքի հետ միասին կլանում էր թանձր օդը և իրան շատ լաւ էր զգում:

Ծառերի սաղարթի արանքով երևում էր, թէ ինչպէս դետի միւս կողմում արևը մարդագետիններից վեր էր քաղում: Երկինքն այնտեղ ծիրանի էր, շերտ ու քնքոյշ, և մարդուս քաշում էր այնտեղ, ուր նա իր ծայրը դիպնում էր մարգագետինների մուգ կանաչին: Զբօսնողների սաների տակ էին ընկնում նախշուն սոււերները, և մարդկանց բազմութիւնը կոխոտում էր նրանց՝ չնկատելով նրանց զեղեցկութիւնը: Ծխախոտի գլանակը զեղեցիկ ձևով դնելով շրթունքների ձախ անկիւնում և ծխի

քուլաները ծոյլ-ծոյլ դուրս հանելով աչ անկիւնով, Գլօզդելը մտիկ էր անուժ ժողովրդին, զգալով իր մէջ բուռն ցանկութիւն խօսակցելու որևէ մէկի հետ՝ առաջին մի զոյգ շիշ դարեջուր բեստօրանում, որ գտնուում էր «Մարի» տակ: Ոչ մի ծանօթ չէր պատահում, իսկ նոր ծանօթութիւն հաստատելու էլ յարմար առիթ չէր ներկայանում. հասարակութիւնը՝ չնայած տօնին և գարնանային պայծառ օրին, մի տեսակ մռայլ էր և չէր պատասխանում Գլօզդելի բարեկամական արամադրութեանը, թէպէտ նա արդէն մի քանի անգամ իր հետ մի շարքում զնայող մարդկանց դէմքերին նայել էր բարեսիրտ ժպտով և նրանց հետ խօսակցութիւն սկսելու լիակատար պատրաստակամութեան արտայայտութեամբ: Յանկարծ ծոծրակների բաղմութեան մէջ երևաց նրա աչքին խմբագրի—Դմիտրիյ Պաւլօվիչ Իստօմինի՝ նրան լաւ ծանօթ հարթ խուղած և տափակ՝ կարծես տաշած—ծոծրակը: Գլօզդելը ժպտաց՝ յիշելով, թէ ինչ խաղ խաղաց այդ մարդու զլխին, և մեծ բաւականութեամբ սկսեց նայել Դմիտրիյ Պաւլօվիչի մոխրագոյն ցած զլխարկին: Երբեմն խմբագրի զլխարկը ծածկուում էր միւս զլխարկների ետևում, և այդ ինչոր պատճառով անհանդստացնում էր

Գլօզդելին. նա բարձրանում էր ոտների ծայրերի վրայ, փնտրելով այն՝ գտնում էր և նորից ժպտում:

Սյդպէս՝ հետևելով խմբագրին՝ նա գնում էր և յիշում այն ժամանակը, երբ նա—Գլօզդելը—փականագործի Նիկօլկա էր, իսկ խմբագիրը—տիրացուհու Միա՛կա: Նրանք մի Միշկա բնկեր էլ ունէին, որին նրանք Շաքարաման էին անւանում: Մի Վաս՛կա ժուկօվ էլ կար, որ փողոցի ծայրի տան մէջ բնակւող աստիճանաւորի որդին էր: Լաւ տուն էր—հին, մամռապատ, ամբողջովին մանր-մունր շինութիւններիով պատած: Վաս՛կայի հայրը հիանալի աղանէտուն ունէր: Ծան բակում շատ յարմար էր գողլուկանի խաղալ, որովհետև Վաս՛կայի հայրը ժլատ էր և պահում էր բակում ամեն մի անպէտք իր—ինչպէս օրինակ՝ կօտրուած կառքեր, տակառներ, արկղներ: Հիմա Վաս՛կան դաւառում բժիշկ է, իսկ հին տան տեղը երկաթուղիական ապրանքատներն են գտնուում... Ուրիշ բնկերներ էլ կային, բոլորն էլ ութ-տաս տարեկան երեխաներ: Նրանք ամենքը բնակւում էին այն ժամանակ քաղաքի ծայրում, Յետին Թաց փողոցում. ապրում էին իրար հետ սիրով, իսկ ուրիշ փողոցների երեխաների հետ մշտական թշնամի: Սմայացնում

էին այգիներն ու բանջարանոցները, վէզի էին տալիս, հոթի էին տալիս և ուրիշ խաղեր էին խաղում, սովորում էին ծխական դպրոցում... Այդ ժամանակից անցել էր քսան տարու չափ...

Կար մի ժամանակ և—անցել էր, կային երեխաներ—նոյնպիսի խռովարար ու կեղտոտ, ինչպէս և փականագործի Նիկոլիան, բայց այժմ դարձել էին նշանաւոր մարդիկ: Իսկ փականագործի Նիկոլիան խրուած մնաց Յետին Թաց փողոցում: Նրանք աւարտելով ծխական դպրոցը՝ մտան զիմնադիս, —նա չմտաւ... Բայց ի՞նչ կլինի, որ խօսի խմբադրի հետ: Բարովիւ և խօսակցութիւն սկսել: Նախ և առաջ ներողութիւն խնդրել խայտառակութեան համար և յետոյ խօսակցել— այնպէս, ընդհանրապէս, կեանքի մասին...

Խմբադրի զլխարկն անդադար Գլօղղեվի աչքովն էր ընկնում՝ ասես նրան կանչելով դէպի ինքը, և Գլօղղեվը սիրտ արաւ: Նէնց այդ ժամանակ խմբադիրը մենակ անցնում էր մի ազատ աեղով, որ զոյացել էր հասարակութեան միջում: Նա քայլում էր բաց զոյնի անդրափարաիք հագած իր բարակ ոսներով, զլուխն անդադար պտտւում էր մի կողմից միւս կողմ, կարճատես աչքերը հասարակութիւնը զիտելիս կկոցւում էին: Գլօղղեվը համարեա հա-

ւասարեց նրան և կողքից սիրալիր կերպով մտիկ էր տալիս նրա դէմքին՝ սպասելով յարմար բոպէի, որ բարովի, և միևնոյն ժամանակ սաստիկ ցանկութիւն դժալով իմանալու, թէ խմբագիրն ինչպէս կը վերաբերւի դէպի նա: —Բարով, Միտրիյ Պաւլովի:

Խմբադիրը դարձաւ դէպի նա, մի ձեռով բարձրացրեց զլխարկը, միւսով քթի վրայ ուղղեց ակնոցները, դիտեց Գլօղղեվին և խոժոռուեց:

Բայց այդ չփոթեցրեց Նիկոլայ Գլօղղեվին, —ընդհակառակն՝ նա ամենապուրեկան ձեւով կռայտաւ դէպի խմբադիրը և օղու հոտ փչելով՝ հարցրեց.

—Չբօսնո՞ւմ էք:

Խմբադիրը մի վայրկեան կանգ առաւ. նրա շրթունքներն ու ուննդները զզւանքով դողացին, և նա սառնօրէն ասաց Գլօղղեվին:

—Ի՞նչ էք ուզում:

—Ե՛ս: Ոչինչ: Ես հէնց էնպէս... էսօր լաւ է: Եւ ես շատ ցանկանում եմ ձեզ հետ քիչ խօսել էն դէպքի ասիթով:

—Ես չեմ կամենում ձեզ հետ ոչ մի բանի մասին խօսել, —յայտնեց խմբադիրը՝ քայլերն արագացնելով:

Գլօղղեվը նոյնն արաւ:

—Ձե՛ք ցանկանում: Հասկանում եմ... Ի՞նչ

իրաւունք ունէր, ես այդ շատ լաւ եմ հասկանում... որովհետեւ ես ձեզ վիրաւորել եմ, ուստի՝ իհարկէ՞ դուք պէտք է որ ինձ վրայ բարկացած լինէք...

—Դուք ուղղակի... դուք հարբած էք... —նորից կանգ առաւ խմբադիրը:—Եւ եթէ դուք հանգիստ չէք թողնիլ, ես ուստիկանութիւն կհրաւիրեմ:

Գլխադէպը սիրալիր ծիծաղեց:

—Է՛, ինչի՞ համար ախր:

Խմբադիրը խէթ-խէթ նայեց նրան մի այնպիսի մարդու թախծոտ հայեացքով, որն ընկնում է անախորժ գրութեան մէջ և չգիտէ, թէ ինչպէս դուրս գայ: Հասարակութիւնն արդէն նայում էր նրանց հեաքրքրութեամբ: Մի քանի դէմքեր ուշադրութիւն դարձրին՝ զգայով սկսւող խայտառակութիւնը: Իստոմինն անգոր նայում էր շուրջը:

Գլխադէպն այդ նկատեց:

—Եկէ՛ք մի կողմ ծուռներ, —ասաց նա, — և չսպասելով համաձայնութեան՝ ուստիւ արագութեամբ քշեց Իստոմինին լայն ծառուղուց նեղ շաւիղը, որ թփերի միջով իջնում էր սարից ներքև:

Խմբադիրն այդ մանէտիւրի դէմ բողբոջ չյայտնեց, —գուցէ այն պատճառով, որ ժամանակ

չունեցաւ, բայց գուցէ և այն պատճառով, որ հասարակութիւնից գուրս, մեն-մենակ յոյս ունէր շուտ և հեշտ ազատել իր գրուցընկերից: Նա հանդարտ, զգոյշ դէմ տալով փայտը դետնին՝ դնում էր շաւղով ցած, իսկ Գլխադէպը հեռուում էր նրան և շնչում նրա դիտարկի վրայ:

—Մշտ այստեղ մօտիկ մի գլորւած ծառ կայ, նրա վրայ կնստենք... Դուք, Միտրից Պաւլովիչ, մի՛ բարկանաք վրաս իմ արարքի համար: Ներեցէ՛ք: Ախր ես չարացած էի... Բանւորականի սրտում երբեմն էնպիսի չարութիւն է վառւում, որ զինով էլ չի կարելի հանդոյնել... Է՛, հէպէս ժամանակ էլ մէկի հետ կռիւ ես զցում. կամ որևէ անցորդի ուեխն ես ծեփում, կամ մի ուրիշ բան... Ես չեմ զղջում—ինչ եղել է, եղել է, բայց գուցէ ես մինչև անգամ շատ լաւ հասկանում եմ, որ չափից դուրս եմ արել... Սահմանից անցել եմ:

Արդեօք զգացւե՞լ տաւ խմբադիրն այդ անկեղծ բացատրութիւնը, և Գլխադէպի անձնաւորութիւնը նրա մէջ հեաքրքրութիւն զարթեցրեց, թէ՞ նա հասկացաւ, որ այդ մարդու ձեռից չի ազատւելու, բայց և այնպէս նա հարցրեց Գլխադէպին.

—Ինչի՞ մասին էք ուղում խօսել:

—Չէնց էնպէս... ամեն բանի մասին: Վշ-

տանուժ է հոգիս, որովհետև ես ինձ զրկեամ
եմ զգուժ... Այ էստեղ նստենք:

— Ես ժամանակ չունեմ...

— Ես գիտեմ... Թե՛րթր: Նա ձեր կեան-
քի կէսը կմաշի, ձեր բոլոր առողջութիւնը նրա
վրայ կվառնէր: Ձէ՛ որ ես հասկանում եմ: Իսկ
նա, հրատարակիչը, նրան ինչ: Լրագիրը նրա
համար փող է, իսկ ձեզ համար արիւն: Ար-
դէն ձեր աչքերն էլ փչացրել էք զրելով...
Նստեցէք:

Նրանց առաջ շաղուժ ընկած էր մի մեծ
կոճղ—երբեմն հսկայ կաղնու կիսափուտ ֆա-
ցորդը: Ընկուզենու ճիւղերը կռայել էին ծա-
ռի վրայ՝ կազմելով կանաչ ծածկոյ. ճղներէ
արանքով նշմարուժ էր երկինքը, որ արդէն
պատել էր արեւմուտքի գոյներով. թարմ սա-
ղարթի ախորժ բոյրով լցւել էր օդը: Գլօզ-
դեվը նստեց և դառնալով խմբագրին, որը դեռ
կանգնած էր՝ երկմաութեամբ շուրջը նայելիս,
նորից խօսեց.

— Ես էսօր քիչ եմ խմել... Չանձրացել եմ
ապրելուց, Միտրիյ Պաւլօվիչ: Ի՞նչ ընկեր բան-
ւորներից ես ես եմ ֆնացել կարծես, ի՞նչ մտքի
ուղղութիւնը բոլորովին ուրիշ է: Ձեզ էսօր
տեսայ ու յիշեցի, որ ախր դուք էլ ի՞նչ ըն-
կերն էիք... Նա՛ նա՛:

Նա ծիծաղեց, որովհետև խմբագիրը նրան
նայում էր դէմքի արօայայտութիւնների այն-
պիսի արագ փոփոխութեամբ, որը նրան իս-
կապէս ծիծաղելի էր դարձնում:

— Ընկե՛ր: Ե՛րբ:

— Վաղուցւայ բան է, Միտրիյ Պաւլօ-
վիչ... Էն ժամանակ դեռ մենք Յետին Թայ
փողոցումն էինք կենում... Յիշուժ էք: Մի բակ
էր միայն բաժանում մեզ: Իսկ մեր դէմուդէժ
Միշկա Շաքարամանն էր—այժմեան ժամանակ
Միխայիլ Եֆիմօվիչ Խրուլիվ, դատաստանական
բննիչ—որ բարեհաճում էր բնակութիւն հաս-
տատած լինել իր խիստ հօր մօտ... Յիշուժ էք
Եֆիմըրիչին: Նա շատ անգամ է ի՞նչ ու ձեր մա-
զերից քաշել... Բայց դուք նստեցէք:

Խմբագիրը դրականապէս զլխով արաւ և
նստեց Գլօզդեվի կողքին: Նա նայում էր նրան
այնպիսի մի մարդու լարւած հայացքով, որ
յիշում է ինչ—որ վաղուց և բոլորովին մոռաց-
ւած բան, և շփում էր ձակասք:

Իսկ Գլօզդեվը տարւում էր յուշերով:

— Ի՛նչ կեանք էր էն ժամանակ: Եւ ին-
չուժ մարդս իր ամբողջ կեանքում երեխայ չի
մնում: Մեծանում է... ինչո՛ւ: Յետոյ հոյ է
մանում: Իր ողջ կեանքում զանազան դժբախ-
տութիւններ է կրում... չարանում, դաղանա-

նում... անհեթեթ բան է: Ապրում է, ապրում և—վերջիվերջոյ յիմար բան է դուրս գալիս... Դադադ և... ուրիշ ոչինչ... Իսկ էն ժամանակ մենք ինչպէս ապրում էինք առանց որևէ մութ մաքի, ուրախ, իսկիսիկ թռչուններին՝ պէս: Ցանկապատերով ցատկառում էինք ուրիշների աշխատանքի պատուղները դողանալու... Յիշում էք, մի անգամ Պետրովնայի բանջարանոցում գողութեան մէջ ես մի վարունկ հասցրի ձեր քթին: Դուք ազազակ բարձրացրիք, բայց ես պոկ եկայ... Դուք ձեր ձոր հետ եկաք հօրս մօտ դանդատ, ու հէքս ինձ քոթկեց ինչպէս հարկն է... Իսկ Միշկան, Միխայիլ Եֆիմովիչը...

Խմբագիրը լսում էր և ակամայ ժպտում: Նա կուղէր լրջութիւնն ու արժանիքը պահպանել այդ մարդու առաջ, որ հակում էր ցոյց տալիս դէպի բնկերական մօտիկ վերաբերմունք. բայց մաքուր օրերի մասին այդ պատմութիւններում կար ինչ որ սրտաշարժ բան, և Գլոգդեվի խօսակցութեան ձևի մէջ դեռ այնպէս սուր կերպով չէին հնչում նօտեր, որոնք վիրաւորել սպառնային Դմիտրիյ Պաւլովիչի ինքնասիրութիւնը: Չորս կողմն էլ ասենք լաւ էր: Բարձրում գրօննոց հասարակութեան օտները քսւում էին ճանապարհի աւաղին, խուլ ձայ-

ներ էին դալիս, երբեմն հնչում էր ծիծաղը. բայց հառաչում էր քամին—և այդ բոլոր թոյլ հնչիւնները մարում էին սաղարթի մեղմալձատ շրշիւնի մէջ: Իսկ երբ շրշիւնը լռում էր, խորին խաղաղութեան վայրկեաններ էին լինում, չորս կողմը կարծես ամեն բան ուշ էր դնում Նիիօլայ Գլոգդեվի խօսքերին, որը կցկտուր կերպով պատմում էր երիտասարդութեան պատմութիւնը...

— Յիշում էք Վար'կային, ներկարար Կօլօլօլ'ցեի աղջկան: Հիմի նա մարդու է գնացել տպարանատէր Շապոշնիկովին: Էնպիսի՛ խանրձ է—մօտով անցնել չի լինում... Էն ժամանակ նա մի հիւանդօտ փոքրիկ աղջիկ էր... Յիշում էք, նա մի անգամ կորաւ, և մեր փողոցի բոլոր երեխաներս գնացինք որոնելու նրան դաշտում ու ձորերում! Զօրաբանակում գտանք և դաշտի միջով տուն բերինք... Որքան ազմուկ բարձրացաւ: Կօլօլօլ'ցեք մեզ շաքարահացով հիւրասիրեց, իսկ Վար'կան իր ձօրը տեսնելով՝ ասաց. «Ես մի սպայի տիկնոջ մօտ էի, և նա ինձ ուզում է իրան աղջկացու վերցնել!» Հէ-հէ... Աղջկացու վերցնել... Հիանալի փոքրիկ աղջիկ էր...

Իետից համնում էին ինչ-որ հնչիւններ,— կարծես մեղմ հառաչում էր մէկի կարող, թախճոտ կուրծքը: Շոգենաւր գնում էր, և օդում

լողում էր ջրի աղմուկը, որը ձեղքում էր նրա անիւններով: Երկինքը վարդազոյն էր, իսկ Գիօզդէվի ու խմբագրի շուրջը խառնում էր խաւարը: Դանդաղորէն վրայ էր հասնում դարնանային դիշերը: Խաղաղութիւնը դառնում էր կատարեալ, խորին, և Գիօզդէվը կարծես նրան էնթարկւելով՝ իջեցրեց ձայնը... Խմբագիրը լուռ լուռ էր նրան՝ իր յիշողութեան մէջ վերարտադրելով վաղ անցեալի աղօտ պատկերները: Սյդ բոլորը եղել էր... Եւ այդ բոլորն աւելի լաւ էր, քան այժմ: Միայն մանուկ հասակում է հնարաւոր ունենալ ազատ հոգի, որ չէ նկատում այն շղթաների ծանրութիւնը, որոնք կոչւում են կեանքի պայմաններ: Մանկութեանն անծանօթ են խղճի սուր բորբոքումները, շատ կեղծիքներ էլ ծանօթ չեն՝ բացի մանկական անվստասակար ստից: Մանկութեան օրերում որքան շատ բան կայ անյայտ, և ինչպէ՞ս լաւ է այդ անյայտութիւնը: Ապրում ես—աստիճանաբար ընդարձակում է կեանքի մասին ունեցած հասկացողութիւնդ... Ինչո՞ւ է այն լայնանում, քանի որ մեռնում ես՝ դեռ ոչինչ չհասկացած:

— Էդպէս ուրեմն, Միտրիյ Պաւլովիչ, բանից դուրս է դալիս, որ ես ու դուք միևնոյն պարտիզի ծաղիկներ ենք... այն: Բայց մեր հո-

տերը զանազան են... Եւ հէնց որ յիշում եմ, որ իմ և իմ մի ժամանակւայ ընկերներին մէջ եղած բոլոր տարբերութիւնը նրանումն է միայն, որ ես զիմնազիայում չեմ սովորել,— դառն է թւում ինձ կեանքը և վատ... Միթէ՞ մարդութիւնը դրանում է: Մարդութիւնը հողումն է, դէպի իր մերձաւորն ունեցած զգացմունքների մէջն է, ինչպէս ասւած է... Բայց տեսէք— դուք իմ մերձաւորն էք, բայց ես ի՞նչ դին ունիմ ձեր աչքում: Ոչ մի,— ճշմարի՞տ է:

Խմբագիրն իր մտքերով տարւած՝ չլսեց երեւի իր զրուցընկերի հարցը:

— Ճշմարիտ է,— ասաց նա անկեղծ ու ցրւած տոնով:

Բայց Գիօզդէվը ծիծաղեց, և նա ուշքի եկաւ:

— Սյոխնքն, սպասեցէ՛ք: Ի՞նչն է իսկապէս ճշմարիտը:

— Էն, որ ես ձեզ համար մի աւելորդ բան եմ... Կամ ես, թէ չէ, դա միևնոյնն է ձեզ համար,— ձեր հոգը չէ: Ձեր ինչի՞ն է հարկաւոր իմ հոգին: Մենակ ես ապրում եմ աշխարհում և ինձ ճանաչող բոլոր մարդկանց ձանձրացել եմ: Դրա համար էլ իմ բնաւորութիւնը չար է, և ես շատ եմ սիրում զանազան օյիներազու թիւններ անել: Բայց ախր ես էլ զգաց-

մունք ունիմ, խելք էլ ունիմ... Ես ինձ զրկեամ
եմ զգում իմ զրութեան մէջ: Ես ձեզանից ին-
չով եմ վատ: Միայն իմ պարապմունքով...

—Այո, այդ ցաւալի է,—ասաց խմբա-
գիրը ճակատը կնձռելով, լուծթիւն պահպա-
նեց և շարունակեց մի տեսակ հանգստացու-
ցիչ եղանակով.—Բայց դիտէք, այդտեղ պէտք
է վերցնել ուրիշ տեսակէս...

—Միտելի Պաւլօսի: Տեսակէտի ի՞նչ կա-
րիք կայ: Ոչ թէ որեէ տեսակէտից պէտք է
մարդը մարդուն նշանակութիւն տայ, այլ սրտի
թելադրածի համեմատ: Ի՞նչ բան է տեսակէտը:
Ես խօսում եմ կեանքի անարդարութեան մա-
սին: Միթէ՞ կարելի է ինձ որեէ տեսակէտից
անպէտք համարել: Բայց ես անպէտք եմ հա-
մարեամ կեանքում—նրանում ինձ տեղ չեն տա-
լիս... Ինչո՞ւ: Որովհետեւ կարգացած չեմ: Բայց
ախր եթէ դուք ուսումնականներդ ոչ թէ որեէ
տեսակէտերից դատելք, այլ մի ուրիշ կերպ,
պարտաւոր էք ինձ—ձեր խմբին պահանջողիս
չճոռանալ և ձեզ մօտ բարձրացնել ներքեկից,
ուր ես փթում եմ ազիտութեան և իմ զգաց-
մունքների շարութեան մէջ: Կամ դուցէ որե
հայեցակէտից պարտաւոր չէք:

Գլխովը կկոցեց աչքը և յաղթութեան
հրձանքով նայեց իր խօսակցի դէմքին: Նա

իրան զգում էր լեզուն բացեամ և արտաբերում
էր իր միջից իր ամբողջ փիլիսոփայութիւնը, որ
խորհել էր իր վաստակաւոր, անփոյթ ու ան-
պտուղ կեանքի երկար տարիներում: Խմբա-
գիրը շփոթեամ էր զրուցիչների յարձակումով
և աշխատում էր միաժամանակ որոշել, թէ այդ
ինչ մարդ է, և թէ նա ինչ պատասխանէ նրա
խօսքերին: Իսկ Գլխովը ինքն իրանով հար-
բւձ՝ շարունակեց.

—Դուք խելօք մարդիկ էք, ինձ հարիւր
պատասխան կտաք, և բոլորն էլ կլինի— ո՛չ, պար-
տաւոր չէնք:—Իսկ ես ասում եմ—պարտաւոր
էք: Ինչո՞ւ: Որովհետեւ ես ու դուք մի փողո-
ցում բնակւող մարդիկ ենք և նոյն ծագումն
ունինք... Դուք կեանքի իսկական տէրերը չէք,
ազնւականներ չէք... Նրանք մեզ պէսներին կա-
րող են հուպ տալ կուլ տալ: Նրանք որ ասեն.
«Չհաննամք զնա դու էլ կգնաս: Որովհետեւ նրանք
—հնուց արիստօկրատներ են, իսկ դուք նրա
համար էք արիստօկրատ, որ քերականութիւն
դիտէք և այլն... Բայց դուք—մերոնցից էք, և
ես կարող եմ ձեզանից պահանջել, որ ցոյց
տաք ինձ իմ կեանքի ուղին: Ես մշտնապէս եմ,
Խրուկեմ էլ նոյնպէս, դուք էլ—տիրացուի
որդի էք...»

—Բայց թոյլ տւէք,—խնդրանքով ասաց

խմբագիրը, — միթէ՞ ես բացատու՞մ եմ ձեր պահանջելու իրաւունքը...

Բայց Գիօզգեւը բոլորովին չէր հետաքրքրուում, թէ ինչ է բացատու՞մ և ինչ է ընդունում խմբագիրը. նա կարիք էր զգում արտայայտել իր միտքը, և նա զգում էր իրան այդ մօմենտին ընդունակ ասելու այն բոլորն, ինչ որ երբեքից նրան յուզել է:

— Ոչ, դ՛ուք թոյլ տւէք, — արդէն մի տեսակ խորհրդաւոր շուկով ասում էր նա՝ մօտիկ կռանալով դէպի խմբագիրը և վրդովւած աչքերը փայլեցնելով: Ինչպէ՞ս էր կարծում, հէ՞շտ է բանել իմ էն ընկերների համար, որոնց քթերն էի շարդատում մի ժամանակ: Հէ՞շտ բան է ինձ համար պարոն վատաստանական քննիչ Խրուլեւիցի, որի արաքնոցը մօտ մի տարի առաջ շինեցի, քառասուն կոպէկ ստանալ թէյազին: Չէ՞ որ նա միւսնոյն շրջանի մարդ է, ինչ որ ես... Եւ նրա անունն էլ Միշկա Շաքարաման էր... նրա ատամները փթած են հէնց հիմայ էլ, ինչպէս էն ժամանակ էին...

Նրա կոկորդին ինչ-որ ծանր, խեղդող բան դէմ ընկաւ. նա լռեց մի վայրկեան և ապա սկսեց յիշոցներ ալ — այնպէս բարձր ու զզւելիցինիկ, որ խմբագիրը ցնցւեց և յետ քաշւեց նրանից: Հայհոյելով՝ Գիօզգեւը յանկարծ մի

տեսակ թուլացաւ, ասես կրակը հանդաւ նրա մէջ: Նա ինքն իրան ականջ դրաւ և այլևս չգտաւ իր ներսում այնպիսի բան, որ նա ցանկանար ասել:

— Վերջացրի ամեն ինչ — խուլ արտասանեց նա:

Յանկարծ նրա հոգում մի դատարկութիւն գոյացաւ, և դատարկութեան այդ զգացումը նրան զրգռում էր:

Խմբագիրը խոհուն հայեացքով նայում էր նրան կողքից և լուռ պատկերացնում, թէ ի՞նչ ասել այդ տղային: Պէտք էր մի լաւ, ճշմարիտ և անկեղծ բան ասել: Բայց ներկայ վայրկեանին ոչ մի պէտքական բան չգտնւեց Իմիտրիյ Պաւլովիչ Իստոմինի ոչ գլխում, ոչ սրտում: Վաղուց արդէն բոլոր իդէական և վսեմ խօսակցութիւնները «հարցերի» մասին՝ առաջ էին բերում նրա մէջ ձանձրոյթի և յոգնածութեան զգացում: Նա այսօր դուրս էր եկել հանգստանալու, զիտմամբ խուսափում էր ծանօթներին հանդիպելուց, և յանկարծ լոյս ընկաւ այդ մարդն իր ճառերով: Իհարկէ՛ նրա խօսքերում, որպէս և՛ մարդկանց ասած բոլոր բաներում՝ կայ ճշմարտութեան որոշ մաս: Այդ խօսքերը հետաքրքիր են և կարող էին ֆելքեոմի համար իբրև շատ հետաքրքիր թեմա ծառայել...

Բայց այնուամենայնիւ պէտք է ախր մի որև
բան ասել նրան:

—Այն բոլորն, ինչ որ դուք ասացիք—
նոր չէ, դիտէք—սկսեց նա:—Մարդու դէպի
մարդն ունեցած յարաբերութիւնների անսր-
դարութեան մասին վաղուց է խօսուում... Բայց
և այնպէս ձեր այդ խօսքերը նորութիւն են
ներկայացնում այն մտքով, որ առաջ ասել են
ուրիշ տեսակի մարդիկ... Դուք միակողմանի
և անձիշտ էք ձևակերպում ձեր խոհերը...
բայց...

—Կրկին ձեր հայեցակէտը,—[Թոյլ-Թոյլ
քմծիծաղեց Գլօղղեվը:—Հայ-հայ, պարոններ,
պարոններ: Ձեզ խելք պարզեւում է, բայց ձեր
սիրտը երևի մեռած է... Դուք ինձ մի էնպիսի
բան ասացէք, որ միանգամից սրտով լի-
նի... հա:

Նա այս ասաց և զլուխը խոնարհելով՝ պա-
տասխանի էր սպասում: Նրան տիրել էր [Թա-
խիծը:

Իստոմինը նորից նայեց նրան՝ ճակատը
կնձռելով և հեռանալու սաստիկ ցանկութիւն
զգալով: Նրան թւաց, թէ Գլօղղեքը հարբում
է, այդ պատճառով է այնպէս [ԹԹԵԼ իր վրդով-
ւած խօսքերից յետոյ: Նա նայեց Գլօղղեվի
սպիտակ գլխարկին, որ իջել էր ծոծրակի վրայ:

չէրոտ թշին և ցլած մաղի փնջին, հայեաց-
քով չափեց նրա ամբողջ ուժեղ շրտ արտա-
քինը և մտածեց նրա մասին, որ նա շատ տի-
պիք բանուոր է և եթէ որ...

—Ճշ, ի՞նչ եղաւ,—հարցրեց Գլօղղեվը:
—է՛, ես ի՞նչ կարող եմ ասել ձեզ: Պարզ
ասեմ, ես շատ էլ որոշ չեմ կարողանում երե-
ւակայել, թէ դուք իսկապէս ի՞նչ կ'ուզէիք լսել:
—Բանն էլ չէնց էդ է՛... Դուք ինձ ոչինչ
չէք կարող պատասխանել,—քմծիծաղեց Գլօղ-
ղեվը:

Խմբադիրը թեթևացած շունչ քաշեց՝ հա-
ւանորէն ենթադրելով, որ խօսակցութիւնը վեր-
ջացած է, Գլօղղեվն այլևս նրա ետևից չէ կաշե-
լու իր հարցերով... Եւ յանկարծ նա մտածեց.

—Իսկ եթէ նա ինձ ծեծի: Նա այնպէ՛ս
չար է:

Նա յիշեց Գլօղղեվի դէմքի արտայայտու-
թիւնն այնտեղ, խմբադրատանը, այն անմիտ
տեսարանի ժամանակ: Եւ նա կասկածանքով
խէթ-խէթ նայեց նրա վրայ:

Արդէն մութ էր: Խաղաղութիւնը վրդով-
ւում էր հեռու—զետից լուող երգի հնչիւննե-
րով: Երգում էին խմբովին և տեսօր է՛նչները
լսում էին բոլորովին որոշ: Մեծ-մեծ բզեզները
մետաղանման զնգացնելով՝ թռչում էին օդում:

Ծառերի սաղարթի արանքով երևում էին աստ-
ղերը... Երբեմն այս կամ այն ձիւղը գլխների
վրայ ինչ-որ պատճառով ցնցում էր, լսում
էր տերեւների մեղմ սոսաւիւնը:

— Կարծե՞մ ցօղ կլինի...—ասաց խմբագիրն
զգուշութեամբ:

Գլօզդեկը ցնցեց և երեսը դարձրեց դէպի նա:

— Ի՞նչ ասացիք դուք:

— Ցօղ է լինելու, ասում եմ, վնասակար է
այդ...

— Ա՛-ա՛:

Ի՞նչ լուռ քնացին: Գետի վրայ հնչեց.

— Է՛է՛յ: Բարժի վրայ է...

— Ես ուզում եմ գնալ: Յտեսութի՛ւն...

— Մի դոյզ շիշ գարեջուր չխմենք,— առա-
ջարկեց յանկարծ Գլօզդեկը և քմծիծաղելով՝
աւելացրեց,— Պատի՛ւ արէք:

— Ո՛չ ներեցէք, ես այս ժամանակ չեմ կա-
րող: Եւ յետոյ՝ ժամանակ է ինձ, գիտէք...

Գլօզդեկը վեր կացաւ կոճղից և խստու-
թեամբ նայեց խմբագրին:

Վերջինս ձեռքը նրան մեկնեց՝ նոյնպէս
վեր կենալով:

— Ձէ՛ք ցանկանում ուրեմն ինձ հետ դա-
րեջուր խմել: Դէ՛հ, ջհաննամը գնացէք,— վճռա-
կանապէս ասաց Գլօզդեկը՝ կարուկ շարժու-

մով իր գլխարկը թեքելով:— Սրիստօկրանտիս:
Ջուխտը մի գրօջ է! Ես մենակ էլ կլսեմ:

Խմբագիրն արիութեամբ մէջքը դարձրեց
դէպի իր խօսակիցը և շաւղով վեր գնաց՝ ոչ
մի խօսք չասելով: Գլօզդեկի մօտով անցնելիս՝
նա տարօրէն զուխն ուսերը քաշեց, ասես վա-
խենում էր նրա որևէ բանին դիպչել: Գլօզ-
դեկը խոշորը քայլերով ուղղեց սարից վայր:

Գետից լսում էր ձղրթող ձայնը.

— Բարժի վրա-սո՛յ է: Սատանանե-էր: Նա-
ւա-սի-կր առ-սի-սի-սի:

Եւ ծառերի մէջ տարածւում էր մեղմ ար-
ձագանդը.

— Օ՛-սի-սի-սի...

[Faint, mirrored text, likely bleed-through from the reverse side of the page. The text is illegible due to fading and mirroring.]

« Ազգային գրադարան

NL0317645

10.768

9360

5-00

